

Антонова О.Є. Концептуальні освітньо-інноваційні дискурси навчання обдарованих студентів в умовах масовізації вищої школи Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи : монографія / за ред. П. Ю. Сауха. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – С. 92-105.

Антонова О.Є.

Концептуальні освітньо-інноваційні дискурси навчання обдарованих студентів в умовах масовізації вищої школи

Одним з найважливіших ресурсів суспільства є його інтелектуальний потенціал, представлений спільнотою людей, які знайшли своє місце у житті, сповна реалізували власні творчі й професійні можливості, інтелектуальні та організаторські здібності. Саме вони є головним рушієм прогресу у всіх сферах діяльності суспільства і держави. Здатність до збереження і примноження інтелектуального потенціалу є життєво необхідною для суспільства, яке існує в умовах глобалізації та інформатизації ХХІ століття. Тому одним із пріоритетних напрямів державної політики в Україні має бути постійна підтримка обдарованих молодих учених, митців, спортсменів – потужного потенціалу творення майбутнього України.

Досвід та успіхи найбільш розвинених країн світу у галузі науки, виробництва, розвитку нових технологій, культури та освіти свідчать про необхідність радикальної перебудови системи навчання в напрямі створення умов для обдарованої молоді вільно проявляти свої особливості, розвиватися відповідно своїм нахилам. Проте у нашій країні до останніх років цей процес відбувався стихійно, спираючись лише на регіональні можливості та на власну ініціативу окремих учителів, учених, митців.

Економічні та соціальні перетворення в Українській державі зумовили необхідність реформування всіх ланок системи освіти. Перед сучасною школою, у тому числі вищою, постало завдання максимального розкриття і розвитку потенціалу кожної особистості, формування людини як суб'єкта соціального та професійного життя, підготовки її до самовдосконалення, самовизначення та самореалізації. Нова українська школа має забезпечувати всебічний розвиток індивідуальності людини як найвищої цінності суспільства на основі виявлення її задатків, здібностей, обдарованості і талантів. В Україні прийнято низку законів і програм (зокрема Закон України "Про освіту" (1996 р.), Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті (2002 р.), Національна програма "Діти України" (2001 р.), Указ Президента України "Про програму роботи з обдарованою молоддю" (2001 р.), Концепція державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006-2010 роки (2007 р.) та інші), якими визначено такі стратегічні завдання: формування цілісної загальнодержавної системи виявлення і підтримки обдарованої молоді; розвиток та реалізація її здібностей; стимулювання творчої роботи учнів, студентів, учителів та викладачів ВНЗ; активізація навчально-пізнавальної

діяльності молоді; формування резерву для вступу у вищі, магістратуру та аспірантуру; підготовка наукових, педагогічних та науково-технічних кадрів.

Однак у процесі підготовки майбутнього фахівця виникає ряд суперечностей, найбільш суттєвою з яких можна назвати невідповідність між соціальною потребою в інтелектуальній еліті та реальним станом професійної підготовки випускників ВНЗ. Як зазначає професор П. Саух, однією із світових тенденцій розвитку освіти є її масовізація. І в Європі, і в Україні молодь прагне отримати саме вищу освіту, що, звісно відповідає принципу демократизації – забезпечується рівний доступ до вищої освіти. З іншого боку, масовізація загрожує нищенням елітарної вищої освіти, підготовкою "сірих кадрів", а не національної еліти, здатної здійснити технологічний прорив [25]. Крім того, в Україні склалася критична ситуація з поповненням національної науки молодими кадрами. „Старіння” української науки негативно позначається на інноваційно-технологічному розвитку держави. Інтелектуальний творчий потенціал обдарованих учнів і студентів використовується неефективно, оскільки не створено сприятливих умов для реалізації їх здібностей.

Проблема обдарованості в наш час стає все більш актуальною. Це насамперед пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих дітей та молоді є одним із головних завдань удосконалення системи освіти. Численні публікації у психолого-педагогічній пресі свідчать про зростання інтересу до цієї проблеми.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури виявлено, що дослідженню проблеми обдарованості приділяється належна увага, зокрема таким її аспектам, як проблема індивідуальних відмінностей (Б. Ананьєв, Л. Виготський, С. Рубінштейн, Б. Теплов та ін.); визначення підходів до розуміння психологічних основ та структури обдарованості (у західній науці – Дж. Рензуллі, П. Торранс, К. Хеллер; у вітчизняній – Н. Лейтес, О. Матюшкін, В. Моляко, Б. Шадріков та інші); психологічні концепції інтелекту і творчості (Г. Айзенк, Дж. Гілфорд, Р. Стернберг, М. Смульсон, Д. Ушаков та інші); розвиток інтелектуального і творчого потенціалу особистості (Д. Богоявленська, Н. Кічук, О. Кульчицька, С. Максименко, В. Моляко, С. Сисоєва та інші); виділення сфер та видів обдарованості (С. Гончаренко, Г. Бурменська, Ю. Гільбух, В. Слуцький та інші); розвиток обдарованості на різних вікових етапах (О. Антонова, А. Брушлінський, О. Кульчицька, Н. Лейтес, В. Паламарчук та ін.); виявлення і розвиток обдарованості учнів (Ю. Гільбух, В. Крутецький, О. Кульчицька та інші). Однак це лише початок довгої і наполегливої праці дослідників на шляху реалізації поставлених завдань.

Вивчення стану розробленості проблеми обдарованості особистості та її розвитку у науковій літературі дозволив нам обґрунтувати сукупність вихідних положень, що складають теоретико-методологічне підґрунтя її розв'язання.

Зазначимо, що складність та міждисциплінарний статус проблеми обдарованості вимагає її всебічного дослідження на різних рівнях методології науки: філософському, загальнонауковому, конкретно-науковому, рівні практичної діяльності.

Згідно позицій філософської методології розглядаємо людину як цілісну єдність природного і суспільного, об'єктивного і суб'єктивного, внутрішнього і духовного, в

якій усі визначені сторони взаємодії виступають як необхідні моменти. Зважаючи на це, і процес формування особистості має відбуватися цілісно. Тому методологічного значення набувають такі принципи, як єдність історичного та індивідуального (особистісного) розвитку, загального і особливого, природного та соціального. Важливим також вважаємо розуміння філософських категорій можливості й дійсності, оскільки природні задатки особистості до виконання певного виду діяльності постають як *потенційні можливості* особистості, що набувають свого розвитку і реалізуються у дійсність *за певних умов*. Розвиток певних задатків і здібностей викликає до життя, стимулює розвиток здібностей нового рівня, що дозволяє особистості продовжувати свій розвиток до безмежного рівня.

Рівень загальнонаукової методології передбачає звернення до системного підходу, який зумовлює необхідність комплексного дослідження проблеми обдарованості на різних наукових рівнях, зокрема, на психофізіологічному, психологічному, соціально-психологічному, педагогічному.

У побудові моделі обдарованості спираємося на теорію здібностей, розроблену вітчизняними вченими, яка зазначає на існуванні анатомо-фізіологічних й функціональних особливостей людини (задатків), які створюють певні передумови для розвитку індивідуально-психологічних особливостей, що відрізняють одну людину від іншої (здібностей), розвиток і вдосконалення яких відбувається у процесі цілеспрямованої діяльності. При цьому нами враховуються провідні положення *соціогенного підходу* щодо значення оточуючого середовища, соціуму, у формуванні видатних здібностей; основні ідеї *фізіологічний підходу* щодо специфіки будови та функціонування центральної нервової системи, зокрема положення про функціональну спеціалізацію півкуль головного мозку; *аксіологічний підхід*, за яким обдарованість визначається ціннісними змістами індивідуальної свідомості.

Важливого значення для розв'язування проблеми обдарованості набуває *акмеологічний підхід*, сутність якого полягає у вивченні особистості як цілісного феномена в єдності її суттєвих сторін (індивід, особистість, індивідуальність); орієнтації людини на постійний саморозвиток і самовдосконалення, мотивації високих досягнень, прагненні високих результатів, життєвих успіхів; організації творчої діяльності особистості на всіх етапах її неперервної освіти, створенні необхідних умов для самореалізації її творчого потенціалу.

Вважаємо за доцільне застосування у дослідній роботі *синергетичного підходу*, згідно якого у суспільстві існує певна самоорганізація творчості, яка визначає потребу суспільства і створює соціальні ніші для людей різного рівня творчості. Готуючись до творчої фахової діяльності за умов спеціально розроблених методик шляхом переносу творчих стратегій майбутні фахівці накопичують творчий потенціал, готовий розкритися у процесі практичної діяльності.

Системотвірним чинником у проблемі дослідження обдарованості виступає особистість як сукупність особистісних якостей, що має ієрархічну побудову і включає ряд підсистем, аналіз яких дозволяє описати її як організовану цілісність, визначити місце і роль здібностей та обдарованості, виявити відносини між компонентами різного порядку, відокремити суттєве від випадкового. За основу для побудови моделі обдарованості обрано обґрунтовану В. Рибалкою концепцію тривимірної, поетапно конкретизованої психологічної структури особистості [21], в

якій автор виділяє три взаємопов'язані базові виміри, які, на його думку, доцільно використовувати при побудові психологічної структури особистості. Перший вимір (I) – соціально-психолого-індивідуальний, „вертикальний”, з притаманними йому підструктурами особистості. Другий вимір (II) – діяльнісний, „горизонтальний”, що диференціюється на відповідні компоненти діяльності та поведінки. Третій вимір (III) – віковий, генетичний, що характеризує рівень розвитку якостей особистості, її задатків, здібностей, психічних властивостей.

Ці виміри розглядаються автором як єдина система базових категорійних параметрів цілісної психологічної структури особистості. Як засіб їх поєднання у систему взаємопов'язаних базових параметрів особистості використовується ортогональний принцип. Однак у психологічній структурі особистості він використовується як засіб встановлення і презентації внутрішніх системних зв'язків між вимірами та їх елементами у цілісній моделі особистості. За цим принципом кожний елемент психологічної структури особистості зазнає системного впливу та системно сполучає в собі функції трьох головних типів – соціально-психолого-індивідуального, діяльнісного та вікового (генетичного), які відповідають трьом базовим вимірам особистості. Це надає кожній якості, властивості особистості певної голографічної метаякості, завдяки чому кожна властивість особистості може відображати певним чином усю особистість.

Крім того, кожний з трьох вимірів має власну внутрішню будову, що утворюється відповідними підструктурами, компонентами, рівнями розвитку, що є взаємопов'язаними між собою і можуть бути диференційовані далі [21, с. 144-155].

Сучасний етап розробки проблеми обдарованості характеризується створенням так званих факторних моделей обдарованості, серед яких є моделі як західних (Дж. Рензуллі, Ф. Монкса, П. Торранса, Д. Фельдх'юсена та ін.), так і вітчизняних (О. Антонова, О. Матюшкін, В. Моляко, О. Кульчицька, О. Музика та ін.) учених. Серед них найбільш використовуваною є модель, яка складається з трьох основних компонентів: 1) *здібностей* (загальних та спеціальних) на рівні, вищому, за середній; 2) *креативності* особистості; 3) *мотивації* (спрямованості, наполегливості) особистості до певного виду діяльності.

На нашу думку, обдарованість являє собою складне інтегральне утворення, в якому своєрідно поєднані мотиваційні, пізнавальні, емоційні, вольові, психофізіологічні й інші сфери психіки. Тобто, рівень розвитку, якісна своєрідність і характер обдарованості – це завжди результат взаємодії спадковості (природних задатків) і соціального середовища, опосередкованого діяльністю самої людини.

У Житомирському державному університеті імені Івана Франка здійснюється комплексне дослідження розвитку творчої особистості. У контексті розв'язування цієї проблеми дослідниками [12] проведено аналіз характеристик соціальних очікувань керівників гуртків, де займалися обдаровані (зокрема, технічно обдаровані) підлітки. У результаті *факторного аналізу* методом головних компонент із застосуванням Varimax-ротації було виділено 8 факторів, що охоплюють 76% дисперсії. Першим, найбільш значимим фактором, що пояснює 27% дисперсії, було названо *"наполегливість"*, оскільки ця риса має найвищий коефіцієнт кореляції з ним – 0,87. Обдарованій особистості притаманні такі риси, як

працелюбність (0,72), інтерес до справи (0,69), терпіння (0,60), активність (0,56), які з найбільшим навантаженням увійшли до даного фактора.

Другий за значимістю фактор дістав назву "**самоствердження**". Він пояснює 14% дисперсії і охоплює такі якості: прагнення до ідеалу (0,82), схильність до лідерства (0,79), прагнення до самоствердження (0,75), орієнтація на схвалення (0,71). Досить значний зв'язок з даним фактором має конструкт схильність до ризику (0,49).

Отже, два провідні чинники, що пояснюють 42% дисперсії пов'язані з розумінням обдарованості не як константної причини високих досягнень, а як процесу, що супроводжується розвитком здібностей. Те, що на перше місце вийшли дієво-інструментальні якості, такі як працелюбність, наполегливість, активність тощо, цілком закономірно, оскільки саме ці якості відображають зусилля обдарованої особистості для досягнення мети і, разом з тим, в розвитку своїх здібностей. Фактор "**природні здібності**" (8% дисперсії) – на третьому місці. Зазначимо, що він виявляється тісно пов'язаним з такими "не вродженими", а набутими якостями, як оригінальність у роботі (0,72%), орієнтація на процес роботи (0,66%), орієнтація на результат роботи (0,64%), терпіння (0,55%). До того ж цей фактор виявився несамостійним, оскільки тісно корелює з першим фактором "наполегливість" (0,62%). Отже, особистість з "природними здібностями" – це, перш за все, та, що багато, наполегливо і творчо працює [12].

На основі проведеного нами категорійного аналізу базових понять дослідження із застосуванням методу контент-аналізу сформульовано авторський підхід до розуміння сутності поняття обдарованості, під якою розуміємо індивідуальну потенційну своєрідність спадкових (задатки), соціальних (сприятливе соціальне середовище) та особистісних (позитивна „Я”- концепція, наявність відповідних вольових якостей, спрямованості, наполегливості тощо) передумов для розвитку здібностей особистості до рівня вище за умовно „середній”, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності.

У цілому ж обдарованість можна уявити як систему, що охоплює такі складові:

1) **ядро обдарованості: здібності на рівні вищому за середній** – як сукупність індивідуально-психологічних особливостей, що є умовою успішного, високоякісного виконання людиною певної діяльності і зумовлюють різницю у динаміці оволодіння потрібними для неї знаннями, уміннями та навичками; **креативність** – як здатність до творчого пошуку, нестандартного розв'язання задач, що характеризується за цілим рядом параметрів (дивергентне мислення, вміння бачити проблему, здатність генерувати нові, оригінальні ідеї, відчуття витонченості організації ідей, здатність до синтезу та аналізу, швидкість мислення, розвинута інтуїція, здатність до ризику, гнучкість у мисленні та діях); **спрямованість особистості до певного виду діяльності** – як бажання працювати саме у цій сфері, отримування задоволення від діяльності, потреба постійно повертатися до неї.

2) **чинники**, що впливають на рівень прояву (реалізації) основних компонентів ядра обдарованості: **спадкові дані** – біофізіологічні, анатомо-фізіологічні особливості організму (задатки) – які є передумовою розвитку відповідних здібностей; **середовище** – стимулююче оточення, що відповідає розвитку відповідних здібностей (родина, школа, держава та ін.); **виховні впливи** –

цілеспрямований розвиток здібностей та обдарувань за умови єдності у діяльності сім'ї, загальноосвітнього закладу, позашкільних закладів освіти; *досвід виконуваної діяльності* – включення людини у різні види діяльності щодо оволодіння суспільним досвідом і вміле стимулювання її активності у цій діяльності, що здатне здійснити дієвий розвиток її потенційних можливостей; *особливості емоційно-вольової сфери* – які проявляються у наполегливості щодо виконання завдань, у прагненні до змагань, упевненості у своїх силах і здібностях, повазі до інших, емпатійному ставленні до людей, терпимості до особливостей інших людей, схильності до самоаналізу, толерантному ставленні до критики, готовності поділитися речами й ідеями, незалежності у мисленні і поведінці, почутті гумору; *наявність системи цінностей* – що відображається у реалістичній „Я”-концепції, внутрішній мотивації, яка зумовлюється ціннісними змістами індивідуальної свідомості, автономністю, самодостатністю, незалежністю від ситуативних чинників, спрямованістю у майбутнє; *випадковість* – опинитися у потрібному місці у потрібний час, зустріч із Своїм Учителем тощо.

Підтримуємо думку тих дослідників, які вважають, що здібності й обдарованість є феноменами одного порядку і підкоряються законам розвитку здібностей, тобто мають здатність до постійного розвитку і вдосконалення [4; 12; 20]. Обдарованість розглядається нами як система якостей психіки особистості, *здатна розвиватися впродовж життя* людини за умови врахування впливових чинників, що сприяють цьому процесу на кожному з *вікових етапів* становлення особистості, і яка визначає можливість досягнення людиною більш високих результатів в одному чи кількох видах діяльності порівняно з іншими людьми [20]. При цьому для сприяння розвитку обдарованої особистості важливим є не стільки вимірювання кількісних показників тих чи інших здібностей, скільки вивчення тих детермінант, які впливають на цей процес.

На рівні практичної діяльності вважаємо за доцільне створення у закладі освіти цілісної системи навчання і підтримки обдарованої особистості на основі розробки і запровадження у навчальний процес відповідних стратегій навчання, спеціально розроблених методик, спрямованих на розвиток здібностей та обдарувань учнів (студентів), організації цілеспрямованої підготовки викладачів до роботи з обдарованою молоддю.

В Україні накопичено значний науково-методичний потенціал щодо навчання і виховання обдарованих студентів, котрий реалізується як у цілеспрямованій роботі кафедр освітнього закладу, так і в діяльності окремих викладачів. На жаль не завжди така робота координується адміністрацією ВНЗ чи спеціально створеним для відповідної функції підрозділом університету.

Традиційно провідним напрямом навчання обдарованих студентів залишається залучення їх до науково-дослідної роботи у наукових гуртках та проблемних групах, участі в конкурсах наукових робіт та олімпіадах із спеціальності, у студентських наукових конференціях. Серед стратегій навчання обдарованих студентів частіше використовуються збагачення змісту навчального матеріалу, поглиблене вивчення предмету, диференціація та індивідуалізація навчання.

Однак, визнаючи ефективність проблемності у навчанні, більшість викладачів частіше застосовують *інформаційно-ознайомлювальні* методи. Організація навчання

обдарованих студентів передбачає, в основному, підготовку для студентів диференційованих завдань різного рівня за умови традиційного їх поділу на академічні групи. Лише в деяких вищих навчальних закладах реалізується навчання обдарованих студентів за індивідуальними програмами та поділ їх на спеціальні групи за рівнем здібностей. Методи активізації навчально-пізнавальної діяльності обдарованих студентів відрізняються різноманітністю і, як правило, мають професійну спрямованість. Як засвідчило дослідження, цілеспрямоване навчання обдарованих студентів у більшості університетів здійснюється за власної ініціативи викладачів і студентів, оскільки адміністрацією не приділяється необхідної уваги цьому напрямку роботи.

На нашу думку розвиток обдарованості майбутнього спеціаліста потребує створення у ВНЗ цілісної, самокерованої системи, яка передбачала б виявлення та підтримку обдарованої молоді; розвиток та реалізацію її здібностей; стимулювання творчої роботи студентів та викладачів; активізацію навчально-пізнавальної діяльності молоді; формування резерву для вступу у ВНЗ, магістратуру та аспірантуру, підготовку наукових та педагогічних кадрів. Ця *система повинна охоплювати* заклади освіти різних рівнів акредитації: середня школа, профільний ліцей, училище, коледж, вищий навчальний заклад, заклади післядипломної освіти. І починати необхідно ще із середньої школи, де повинна бути організована цілеспрямована робота щодо виявлення серед старшокласників обдарованих учнів і створені умови для їх професійної орієнтації на відповідну діяльність.

Вважаємо, що цьому процесу сприятимуть побудова цілісної багатофакторної моделі обдарованого майбутнього спеціаліста, а також розробка та впровадження педагогічних технологій навчання, заснованих на активізації, індивідуалізації та диференціації навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Передумовами для реалізації означеної проблеми у Житомирському державному університеті імені Івана Франка (далі ЖДУ), які створювалися впродовж останнього десятиріччя, стали: вивчення проблеми творчості як засобу особистісного росту і гармонізації людських стосунків; дослідження природи обдарованості, її структури та передумов розвитку; проведення заключних етапів Всеукраїнської студентської олімпіади з педагогіки, математики, іноземної мови, що дало можливість розробити конструктивні підходи до їх організації; розробка та впровадження у навчально-виховний процес університету новітніх педагогічних технологій навчання, якими передбачається індивідуалізація навчання студентів, розвиток їх творчого потенціалу, максимальне врахування природних задатків та здібностей тощо.

Враховуючи актуальність означеної проблеми та об'єктивну потребу в обдарованих, творчо працюючих фахівцях у ЖДУ у 2002 році розроблено Положення про роботу з обдарованою студентською молоддю (див. Додаток А), у 2003 році створено Науково-методичний центр роботи з обдарованою студентською молоддю (Додаток В), а також обґрунтовано Концепцію роботи ВНЗ з обдарованою студентською молоддю. В основу концепції покладено положення про те, що обдарованість – це системна якість психіки, яка здатна *розвиватися* впродовж життя людини за умови врахування впливових чинників, що сприяють цьому процесу на кожному з *вікових етапів* становлення особистості. Тому при розробці концепції

враховано *особливості прояву обдарованості у студентському віці* [3; 6; 22], до яких відносимо: зростання й збагачення обдарованості; становлення, формування спеціальних схильностей і здібностей; позитивний образ “Я”; впевненість у своїх здібностях; сила характеру; наявність чітких домагань (у тому числі професійний вибір); енергійне зростання моральних та інтелектуальних сил і можливостей; легкість засвоєння нових ідей і знань, комбінування знань оригінальними способами; гнучкість у концепціях, способах дій, соціальних ситуаціях; активність, наполегливість, енергійність, схильність до ризику; нетерплячість під час виконання рутинної роботи, надання переваги складним завданням; незалежність у судженнях, поведінці; високий рівень розвитку навичок спілкування, відкритість, доброзичливість, розвинене почуття гумору; жива й безпосередня уява; емоційність; характерні особливості розуміння та інтерпретацій подій тощо.

Цілеспрямована діяльність ЖДУ з обдарованою студентською молоддю здійснюється нині на основі Концепції роботи з обдарованою студентською молоддю, *мета* якої полягає у забезпеченні максимального розвитку особистості студента, який має високий рівень здібностей в одній чи кількох сферах з урахуванням його індивідуальних особливостей; підтримки обдарованої студентської молоді шляхом створення умов для її творчого, інтелектуального, духовного і фізичного розвитку.

Основними завданнями цієї роботи є: визначення стратегії щодо підтримки та напрямів роботи з обдарованими студентами; удосконалення нормативної бази університету щодо організації та поліпшення науково-методичного забезпечення роботи з обдарованою молоддю; створення загальноуніверситетської системи виявлення обдарованої молоді та ідентифікації їх здібностей; розробка нових напрямів роботи з обдарованою молоддю шляхом створення науково-методологічного підґрунтя для розвитку ефективних систем виявлення, навчання і професійної орієнтації обдарованої молоді; оновлення та удосконалення змісту, форм та методів роботи з обдарованою молоддю; залучення обдарованої учнівської молоді (старшокласників) до творчих проектів з метою задоволення потреби у професійному самовизначенні та творчій самореалізації; піднесення статусу обдарованої молоді та її наставників; координація діяльності адміністрації, факультетів, кафедр університету, місцевих органів виконавчої влади, навчальних закладів м. Житомира та Житомирської області, громадських організацій з питань розвитку та підтримки обдарованої молоді; поглиблення регіонального та міжнародного співробітництва у сфері нових педагогічних технологій навчання і виховання обдарованої молоді.

Основними *ідеями* даної концепції є положення про те, що

- Обдарованою є практично кожна людина, однак кожна обдарована по-своєму. Завдання педагога полягає у тому, щоб допомогти особистості, що формується, виявити і максимально розвинути її домінуючі здібності й обдарування.

- Розвиток обдарованості майбутнього спеціаліста потребує створення у ВНЗ цілісної системи, яка передбачає виявлення та підтримку обдарованої молоді, розвиток та реалізацію її здібностей, стимулювання творчої роботи студентів та викладачів, активізацію навчально-пізнавальної діяльності молоді.

Запропонована концепція ґрунтується на системному підході до вивчення педагогічних явищ та процесів, що дозволяє забезпечити ефективність навчально-пізнавальної, наукової і практичної роботи студентів, спрямованої на реалізацію особистісного і діяльнісного підходів; сприяє не тільки формуванню знань, умінь і навичок, але й розвитку обдарувань, творчого мислення майбутнього фахівця, інтелектуалізації його особистості, спонукає до творчої самостійної пошукової діяльності.

Реалізація Концепції здійснюється за такими *напрямами*:

- удосконалення нормативної бази університету щодо підтримки обдарованої молоді (розробка Положення про роботу з обдарованою студентською молоддю, концепції діяльності Науково-методичного центру роботи з обдарованою студентською молоддю тощо);
- формування основ системи виявлення, навчання і підтримки обдарованої студентської молоді, її соціального захисту;
- видання сучасних підручників, посібників, розроблення технічних засобів навчання, навчальних програм спецкурсів, факультативів, спрямованих на розвиток здібностей обдарованої молоді та підготовки майбутніх учителів до роботи з обдарованими дітьми;
- створення мережі навчальних закладів для апробації та запровадження сучасних методик виявлення, навчання та виховання обдарованої молоді;
- залучення обдарованої молоді до науково-дослідницької, експериментальної, творчої діяльності;
- проведення загальноуніверситетських олімпіад, творчих конкурсів, конкурсів-захистів наукових робіт, турнірів і фестивалів, забезпечення участі обдарованої молоді у міжнародних інтелектуальних і творчих змаганнях;
- сприяння наступності у системі роботи з обдарованою молоддю загальноосвітніх, позашкільних, у тому числі початкових спеціалізованих мистецьких, професійно-технічних і вищих навчальних закладів;
- модернізація вищої освіти відповідно до сучасних вимог, розширення системи підготовки педагогічних кадрів, що працюють з обдарованою молоддю;
- популяризація здобутків обдарованої молоді, поширення досвіду роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників;
- використання міжнародного досвіду підтримки і роботи з обдарованою молоддю.

Для успішного розвитку обдарованості кожного студента у ВНЗ має бути створено відповідні **умови** і враховано цілий ряд впливових чинників, серед яких можна визначити як внутрішні, так і зовнішні, а саме: *надання всебічної допомоги* студентам у виявленні домінуючих здібностей та розвитку схильностей; *урахування спадкових даних* – біофізіологічні, анатомо-фізіологічні особливості організму (задатки) – які є передумовою розвитку здібностей; *створення розвивального середовища* – стимулюючого оточення, яке відповідає розвитку відповідних здібностей; *розробка психологічного та методичного супроводу* обдарованої особистості, індивідуальних програм навчання і розвитку; *організація цілеспрямованого виховного впливу* на розвиток здібностей та обдарувань за умови

єдності у діяльності викладачів, студентів, керівництва навчального закладу, органів студентського самоврядування, позанавчальних структур; *включення студентів до різноманітних видів діяльності* з метою набуття ними певного досвіду їх виконання, стимулювання їх активності, що сприятиме дієвому розвитку їх потенційних можливостей; *розвиток емоційно-вольової сфери* студентів, що проявляється у наполегливості щодо виконання завдань, у прагненні до змагань, упевненості у своїх силах і здібностях, повазі до інших, емпатійному ставленні до людей, терпимості до особливостей інших людей, схильності до самоаналізу, толерантному ставленні до критики, готовності поділитися речами й ідеями, незалежності у мисленні і поведінці, почутті гумору; *формування відповідної системи цінностей*, що відображається у розвитку реалістичної „Я”- концепції, внутрішньої мотивації, яка зумовлюється ціннісними змістами індивідуальної свідомості, автономністю, самодостатністю, незалежністю від ситуативних чинників, спрямованістю у майбутнє; *уникнення чиннику випадковості* шляхом свідомої підготовки викладача до відповідної роботи (створювати ситуації, в яких студент міг би реалізуватися „у потрібному місці у потрібний час”, стати для нього „Своїм Учителем”); *створення системи стимулювання* творчості студентської молоді; *спеціальна підготовка викладача* до роботи з обдарованою молоддю.

Відповідна робота щодо навчання і виховання обдарованих та здібних студентів має здійснюватися за умови взаємодії, взаєморозуміння, узгодженості діяльності всіх учасників навчального процесу.

Організація роботи з розвитку здібностей і обдарованості майбутніх учителів здійснюється у три етапи: діагностичний, формуючий, мотиваційно-стимулюючий.

Першим етапом роботи з обдарованими студентами є *діагностичний* – виявлення студентів, які мають здібності до певних видів діяльності, відрізняються нестандартністю мислення та творчим підходом до вирішення проблем. Зазначимо, що, діагностиці приділяється особлива увага, як необхідному та одному з найважливіших компонентів у системі роботи сучасної вищої школи. Вважаємо, що діагностика обдарованості повинна бути комплексною, послідовною, різноманітною та поетапною. Виявлення обдарованості залежить від багатьох чинників, тому необхідно використовувати всі можливі джерела інформації про студента. Тільки після зіставлення інформації, отриманої з різних джерел, можна робити відповідні висновки [60]. Лише на основі всебічної діагностики розпочинається розробка конкретних індивідуальних програм розвитку особистості обдарованого студента з її психолого-педагогічним забезпеченням (див. Додаток Б).

Другим етапом роботи з обдарованими студентами є *формуючий* (створення умов для повноцінного інтелектуального, фізичного, духовного розвитку обдарованої молоді), який знаходить своє відображення у навчальних планах, програмах, формах та методах роботи, мета яких – створити сприятливий розвивальний простір для самореалізації, задоволення потреб у нових знаннях, спілкуванні, самовираженні, вихованні взаємовідносин тощо.

Провідними стратегіями у побудові процесу навчання обдарованої молоді вважаємо:

1. *Поглиблення*, при якому передбачено більш докладне вивчення навчальних дисциплін з певних галузей знань студентами, які виявили до неї підвищений

інтерес. Це сприяє формуванню високого рівня компетентності у відповідній галузі знань, створює умови для інтелектуального розвитку майбутніх фахівців.

2. *Збагачення*, що орієнтоване на якісно вищий рівень змісту освіти з виходом за межі традиційної тематики за рахунок міждисциплінарних зв'язків. Передбачає оволодіння студентами різноманітними способами і прийомами розумової дослідницької діяльності. Може здійснюватися як у межах традиційного освітнього процесу, так і під час участі студентів у дослідницьких проектах, спеціальних інтелектуальних тренінгах тощо.

3. *Проблемність навчання*, що передбачає стимулювання особистісного розвитку студентів в умовах застосування педагогами оригінальних методів подання матеріалу, пошуку нових значень і альтернативних інтерпретацій базових понять, використання дослідницьких методів у процесі навчання тощо. Виступає компонентом збагачених програм або існує як самостійна тренінгова програма.

Принципового значення набуває проблема *організації навчання* обдарованих студентів. Досі залишається дискусійним питання чи повинен обдарований студент навчатися у звичайній академічній групі, чи необхідно створювати групи відповідно до здібностей студентів, окремо виділяючи групи обдарованих. Нами було вивчено ефективність поділу студентів на гомогенні групи під час вивчення предметів педагогічного циклу. Дослідження проводилося впродовж 1999-2002 н.рр. під час вивчення студентами предметів педагогічного циклу. Основними критеріями відповідного поділу студентів було обрано їх активність та ініціативність під час практичних занять, рівень креативності (здатність продукувати нові цікаві ідеї). Помічено, що у групі "неактивних" студентів з часом активізуються і проявляють свої здібності ті особистості, які до того на фоні більш активних однолітків демонстрували певну пасивність. Це спостереження знайшло своє підтвердження у дослідженнях науковців кафедри практичної психології ЖДУ (Н. Портницька), які шляхом тривалого моніторингу дійшли висновку: *якщо із групи студентів виключити особистість з ознаками обдарованості, яка задавала тон у навчанні (лідирувала), її місце з часом займає інша особистість, що також буде демонструвати ознаки обдарованості*. Отже, поділ студентів на гомогенні групи створює умови для прояву здібностей тих майбутніх учителів, які у гетерогенній групі знаходилися у "тіні" більш активних і розкутих однокурсників.

Водночас подібна практика позбавляє обдарованих студентів можливості спілкування з іншими однокурсниками і тим самим перешкоджає взаєморозумінню серед молоді. За такої взаємоізоляції студенти із середніми здібностями не отримують необхідних стимулів до роботи, які виникають при взаємодії з більш обдарованими однолітками, що, у свою чергу, позбавляє їх можливостей набуття необхідного досвіду професійної діяльності. Крім того, подібна практика породжує інтелектуальний снобізм з боку обдарованих студентів і комплекс неповноцінності в їх однолітків із середніми здібностями. До того ж, опинившись серед інших обдарованих студентів, деякі з них потерпають від зниження свого статусу, оскільки не для всіх обдарованих ситуація постійного інтелектуального змагання виявляється цілком сприятливою.

Було зроблено висновок, що студенти мають навчатися в гетерогенних групах, в яких все одно відбувається певний поділ за здібностями, оскільки більш здібні

студенти обирають для себе більш складні навчальні завдання. Однак за цих умов вибір належить самим студентам, а не нав'язується їм викладачами. У цьому випадку у менш яскравих студентів не виникає почуття безнадійності, яке вони відчують, коли їх об'єднують в одну групу всупереч їх бажанню. Робота з обдарованими студентами відбувається і за спеціальними програмами, які акцентують увагу на певних сильних сторонах особистості (посилююча модель), або на слабких (коригуюча модель), посилюють сильні сторони, щоб компенсувати слабкі (компенсуюча модель).

Ефективність навчально-пізнавальної діяльності обдарованих студентів суттєво залежить від *організаційних форм* навчальної роботи [5; 16; 22]. Вважаємо, що у ВНЗ ефективними формами *аудиторної* роботи з обдарованою молоддю залишаються лекції (проблемні, дискусійні тощо), практичні, лабораторні заняття, спецсемінари дослідницького й дискусійного характеру, курсові й дипломні роботи тощо. Виокремлюються також форми *позааудиторної* роботи з обдарованою молоддю, які можна поділити на групові, масові та індивідуальні. Серед *масових* форм роботи найбільш поширеними є: науково-практичні й читачькі конференції, „тижні педагогічної майстерності”, олімпіади, конкурси та огляди наукових робіт, виставки робіт студентської наукової творчості, звітні наукові студентські конференції, „круглі столи”, „діалоги”, творчі знайомства тощо. До *групових* належать студентські наукові гуртки, міжфакультетські семінари, студентські клуби, технологічні бюро, проблемні галузеві лабораторії, студентські науково-дослідні загони і бригади, дослідницькі групи, до складу яких входять докторанти, аспіранти, викладачі, студенти. *Індивідуальні* форми представлені навчанням за індивідуальними планами (програмами), педагогічно регульованою самотійною роботою, вивченням факультативних курсів і дисциплін за вибором, нетиповими завданнями науково-дослідного характеру під час педагогічної практики, розробкою науково-дослідних проблем провідних кафедр тощо [16].

Серед методів організації навчання обдарованих студентів найбільш ефективними виявляються "мозковий штурм", методи евристичних запитань, багатомірних матриць, інверсії, синектики, емпатії, кейс-стаді, метод самопізнання і самооцінки (рефлексія), тренінгові технології та інші.

Суттєвим етапом роботи з обдарованою молоддю є *спонукально-мотиваційна* діяльність викладачів та адміністрації, яка стимулює студента до саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації. В університеті має бути створена цілісна система стимулювання як студентів, так і творчо працюючих викладачів.

У ЖДУ обдаровані студенти, які досягли успіхів у навчанні, переможці та призери олімпіад, конкурсів студентських дослідницьких робіт, члени студентського наукового товариства за сприяння спонсорів отримують заохочувальні призи та грошові винагороди, проводяться вечори-зустрічі з обдарованими студентами. Студенти-дослідники мають можливість безкоштовно друкувати свої доробки у наукових виданнях, видавати монографії та творчі збірники тощо. Аналіз досвіду роботи ЖДУ з розвитку обдарованості дозволило узагальнити його у вигляді схеми (див. Рис. 1.1).

Реалізація Концепції дозволила удосконалити рівень науково-методичного та інформаційного забезпечення педагогічних, науково-педагогічних, наукових

працівників і викладачів, які здійснюють роботу з обдарованою молоддю; підвищити рівень професійної компетентності майбутніх учителів у відборі методів, форм, засобів, технологій навчання і виховання обдарованих дітей та молоді; консолідувати зусилля органів влади, місцевого самоврядування, навчальних закладів, установ та організацій у роботі з обдарованою молоддю; розширити інформаційно-аналітичний банк даних „Обдарованість”.

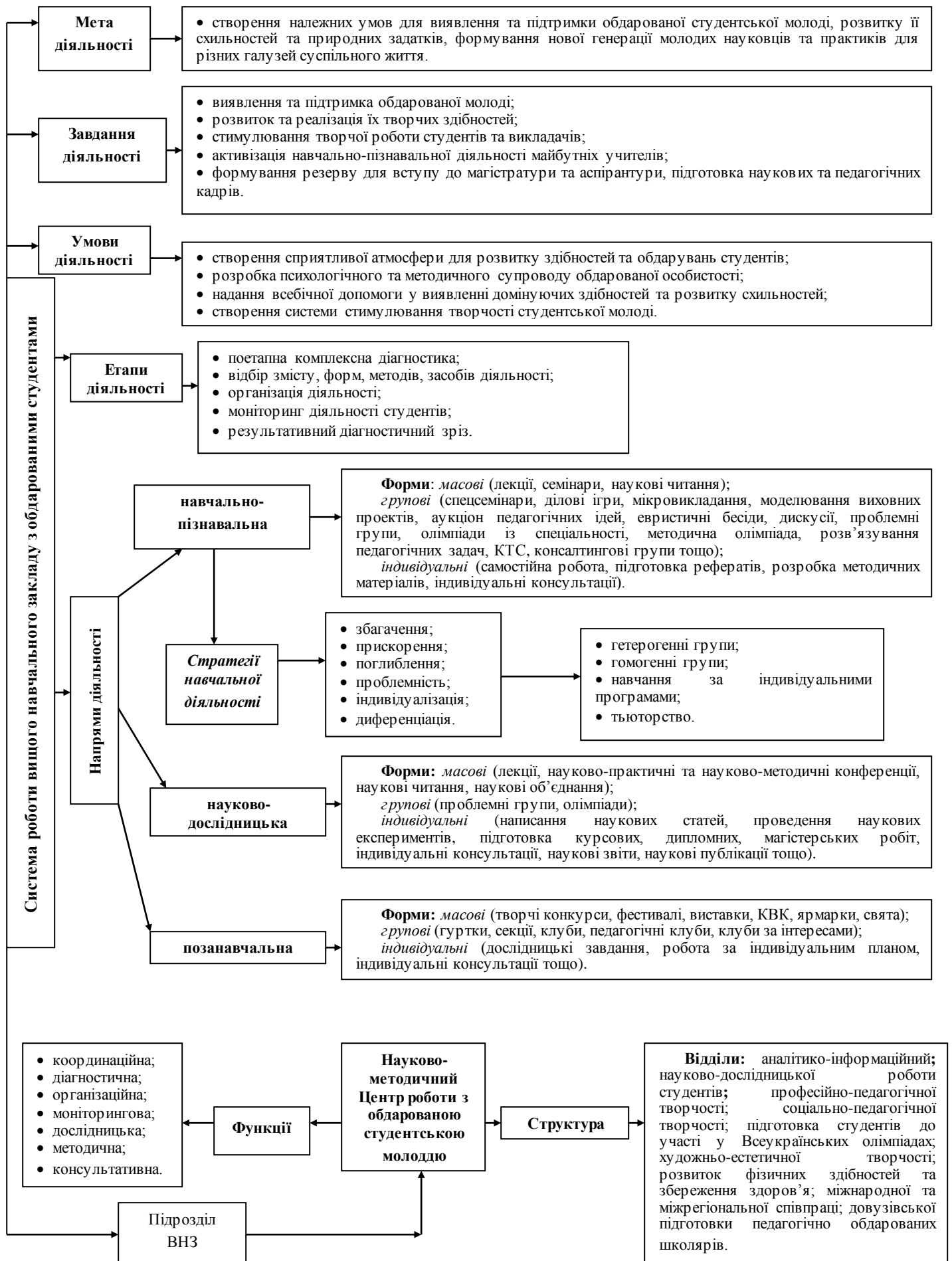

Рис. 1.1. Система роботи ВНЗ з обдарованими студентами

Список використаної літератури

1. Антонова О.Є. Теоретико-методологічні засади навчання обдарованих студентів у педагогічних університетах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. педагог. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / О.Є. Антонова. – Київ, 2008. – 41 с.
2. Антонова О.Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів: Монографія / О.Є. Антонова. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2007. – 472 с.
3. Бобир О. В. Особистісні характеристики юнацтва з різними формами обдарованості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / О.В. Бобир. – Харків, 2005. – 22 с.
4. Богоявленская Д.Б. Еще раз о понятии "одаренность" [Електронний ресурс]: Устное выступление Д.Б. Богоявленской на конференции "Творчество: взгляд с разных сторон". – Москва-Звенигород, 2005. – http://psychol.ras.ru/ponomarev/Symposia_rus/abstracts_rus/Sessions/Bogojavlenskaya.html/
5. Вітанчук Л.А. Форми та методи навчання обдарованої студентської молоді [Електронний ресурс] // Проблеми освіти: наук.-метод. зб. / Кол. авт. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2005. – Вип. 41. – Режим доступу до журн.: http://www.agronmc.com.ua/nmcprop/pr_os_41.html.
6. Зазимко О.В. Психологічні основи ідентифікації технічної обдарованості в юнацькому віці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / О.В. Зазимко. – Київ, 2003. – 25 с.
7. Кічук Н.В. Формування творчої особистості вчителя // Педагогічна творчість і майстерність: хрестоматія [Укл. Н.В. Гузій]. – К.: ІЗМН, 2000. – С. 27-35.
8. Концепція державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006-2010 роки // Освіта України. – 2006. – № 48 (741). – 30 червня. – С. 1-3.
9. Кульчицька О.І. Обдарованість: природа і сутність // Професійна освіта: педагогіка і психологія / За ред. І. Зязюна, Н. Ничкало: польсько-український журнал. – Ченстохова – Київ, 2003. – С. 193-202.
10. Матюшкин А. М. Концепция творческой одарённости // Вопросы психологии. – 1989. – № 6. – С. 23-33.
11. Моляко В.О. Психологічні проблеми обдарованості та її виявлення // Мудрість учіння. Кроки до успіху: Навч. метод посібник. – К.: Магістр – S, 1999. – С. 5-15.
12. Музика О.Л. Творчість з позицій суб'єктно-ціннісного аналізу // Актуальні проблеми науково-методичного забезпечення освітньої практики в системі післядипломної педагогічної освіти: наук.-метод. зб. / За ред. М.М. Забродського. – Київ-Житомир: ЖОШПО, 2006. – С. 118-126.
13. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті: затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 // Освіта України. – 2002. – 23 квітня. – С. 4-6.
14. Обдарована молодь України: оцінка сучасного стану та поширеного досвіду роботи з обдарованою молоддю в регіонах України / Терепищій С. О., Антонова О.

Є., Науменко Р. А. та ін. – К.: ВМГО "Союз обдарованої молоді", 2008. – 156 с.

15. *Обдаровані діти: виявлення – навчання – розвиток: психолого-дидактична система* // Завуч. – 2003. – № 17-18 (спецвипуск). – С. 27-28.

16. *Проконів Л.М.* Навчально-виховна робота з обдарованою молоддю у вищих педагогічних закладах України (друга половина XX століття): монографія. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. – 256 с.

17. *Психология одарённости детей и подростков* / Под ред. Н. С. Лейтеса. – М.: Издательский центр «Академия», 1996. – 416с. ,с.86.

18. *Психология одарённости: проблемы, структура, показатели* / Редкол.: М. А. Холодная и др. – К., 1996. – 196 с.

19. *Психология одарённости: от теории к практике* / Под. ред. Д. В. Ушакова. – М.: ПЕР СЭ, 2000. – 80 с.

20. *Рабочая концепция одарённости* / Д.Б. Богоявленская, А.В. Брушлинский; научн. ред. В.Д. Шадриков. – М.: ИЧП "Магистр", 1998. – 68 с.

21. *Рибалка В.В.* Методологічні питання наукової психології [досвід особистісно центрованої систематизації категоріально-поняттєвого апарату]: навч.-метод. посібник. – К.: НІКА-ЦЕНТР, 2003. – 204 с.

22. *Рудик Я.М.* Організаційні форми надання вищими навчальними закладами додаткових освітніх послуг обдарованим студентам: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Я.М. Рудик. – К., 2006. – 20 с.

23. *Савенков А. И.* Основные подходы к разработке концепции одарённости // Педагогика. – М., 1998. – № 3. – С. 24-29.

24. *Савенков А. И.* Современные концепции одаренности // Обдарована дитина. – 2001. – №6. – С.2 – 10, С.8.

25. Саух П. Про "університет, повитий плющем", у якому вирує життя // День. № 56 (3457). – Четверг, 31 березня 2011 року. – С. 1,6.

26. *Теплов Б.М.* Избр. тр.: В 2 т. – М.: Педагогика, 1985. – Т. 1. – С. 14-305.

Додаток А
Положення
про роботу з обдарованою студентською молоддю

(затверджено 01.12.2003 року,
 наказ № 347)

Дане Положення спрямоване на формування у Житомирському державному університеті імені Івана Франка цілісної, саморегульованої системи стосовно

- ✓ виявлення і підтримки обдарованої студентської молоді;
- ✓ розвитку та реалізації здібностей студентів;
- ✓ стимулювання творчої роботи студентів та викладачів;
- ✓ підвищення якості підготовки спеціалістів;
- ✓ активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів;
- ✓ формування резерву для вступу до магістратури та аспірантури;
- ✓ підготовки науково-педагогічних та наукових кадрів для потреб університету, а також середніх загальноосвітніх, спеціальних та вищих навчальних закладів міста Житомира та Житомирської області.

Досягнення цієї мети передбачає, що обдаровані студенти мають приносити реальну користь вже у період навчання у ВНЗ, а її реалізація забезпечить додатково дух змагальності у процесі навчання, завдяки чому у більшій кількості студентів підвищиться інтерес до навчання та рівень успішності.

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Науково-дослідна робота в університеті є органічною складовою освітньої діяльності, яка охоплює навчальну, виховну, наукову, культурну, методичну діяльність.

Творча самостійна робота студентів під час навчання, в свою чергу, є одним з основних показників якості підготовки спеціалістів з вищою освітою.

1.2. Активізації творчої самостійної роботи студентів сприяють:

- застосування проблемних запитань під час лекційних та практичних занять;
- виконання лабораторних робіт дослідницького характеру;
- виконання індивідуальних і групових завдань творчого характеру під час вивченні загальнопедагогічних та фахових дисциплін, а також під час проходження педагогічної практики;
- підготовка рефератів;
- виконання курсових та дипломних робіт з елементами наукових досліджень тощо.

1.3. Одним з провідних видів творчої діяльності є науково-дослідна робота студентів, яка забезпечує формування в них навичок самостійного набуття знань, розвитку творчості, а також дозволяє підготувати з частини обдарованих студентів резерв для вступу до аспірантури.

1.4. Участь студентів у науково-дослідній роботі здійснюється різними способами:

- науково-дослідна робота студентів, що включена до навчального процесу, виконання курсових досліджень;
- науково-дослідна робота за бюджетною тематикою, за міжнародними грантами;

➤ участь у роботі наукових гуртків, наукових семінарів, проблемних груп при кафедрах, провідних наукових школах;

➤ участь у роботі Міжнародних, Всеукраїнських, регіональних наукових конференцій, олімпіад за спеціальністю тощо.

1.5. До виконання курсової НДРС та участі в інших формах НДР залучаються студенти, які виявили бажання і продемонстрували здібності до наукової роботи.

1.6. Завдання щодо дослідницької роботи студентів можуть бути поділені на такі групи:

✓ інформаційно-ознайомлювальні, коли студенти самостійно вивчають досвід педагогічної діяльності, викладений у літературних джерелах;

✓ проблемні, виконання яких стимулює студента самостійно шукати розв'язання навчальної, теоретичної чи практичної задачі.

1.7. Завдання дослідницького спрямування студентів можуть мати такий характер:

✓ Участь у розробці конкретних науково-практичних аспектів згідно плану наукової діяльності кафедр;

✓ інтегровані завдання, які інформаційно та логічно поєднують кілька завдань з декількох профільних дисциплін кафедр;

✓ комплексні завдання, що виконуються студентами впродовж всього періоду навчання (дипломні, курсові, творчі роботи).

1.8. На студента, залученого до виконання держбюджетної НДР, оформлюється бланк індивідуального завдання встановленого зразка.

1.9. Результатом науково-дослідної роботи студентів університету є:

➤ написання магістерських, дипломних, курсових робіт;

➤ підготовка наукових статей, доповідей;

➤ подання наукових робіт на конкурси, олімпіади;

➤ підготовка експонатів на виставки;

➤ створення нових лабораторних робіт;

➤ подання реальних наукових проектів (робіт) на Всеукраїнські конкурси тощо.

2. ОСНОВИ ПРОГРАМИ ПОШУКУ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ

2.1. Робота з обдарованими студентами має індивідуальний характер.

2.2. Програма пошуку та індивідуальної підготовки обдарованих студентів здійснюється за конкурсною основою і стосовно підготовки являє собою комплексну форму науково-дослідної роботи студентів.

2.3. Програма здійснюється на основі діючого Положення та навчальних програм підготовки магістрів в університеті.

2.4. Початковий контингент учасників Програми формується у 2 семестрі (у квітні місяці) з урахуванням усіх результатів у навчанні, науковій і суспільній роботі. Відбір ведуть випускаючі або інші зацікавлені кафедри і роблять це гласно, з обговоренням кожної кандидатури в академічних групах.

2.5. Зарахування до програми індивідуального навчання здійснюється на основі подання кафедри, узгодженого з деканом факультету, та письмової заяви студента на ім'я ректора університету.

2.6. Після зарахування до програми індивідуального навчання, кожен її учасник, як правило, залишається у своїй академічній групі і зберігає перед колективом всі свої обов'язки.

2.7. Кількість учасників програми може досягати 10% від всіх студентів даної спеціальності.

2.8. Додатково контингент учасників програми може бути доповнений за результатами 4 семестру з урахуванням вимог п.2.4. Положення.

2.9. Наступні етапи відбору здійснюються у 8 та 10 семестрах. При цьому число студентів, які завершують навчання в університеті у межах програми, повинно наближатися до числа планового набору до аспірантури за даною кафедрою.

2.10. Після кожного конкурсного відбору списки учасників програми, розглянуті і затверджені на засіданнях кафедр, передаються в деканати. У деканатах формуються зведені списки, які до 10 травня передаються до навчального відділу та до відділу аспірантури.

2.11. Індивідуальна підготовка студентів передбачає:

- навчання за індивідуальними графіками з наданням права на дострокове складання екзаменів та заліків;
- обов'язкове надання кожному студенту наукового керівника з числа професорів та доцентів;
- ефективне застосування при підготовці спеціалістів всіх форм та методів наукової роботи;
- обов'язкове складання для кожного студента індивідуального плану роботи на поточний навчальний рік.

2.12. Індивідуальний план студента, затверджений на кафедрі і погоджений з деканатом повинен вміщувати індивідуальний графік навчальної роботи, план науково-дослідної роботи із зазначенням очікуваних конкретних результатів, а також план суспільної роботи.

2.13. Графік навчальної роботи повинен бути побудованим таким чином, щоб виконувалися основні вимоги навчального плану за даною спеціальністю. Разом з тим, графік має бути "спрофільованим" за спеціальністю ВАК України. При цьому бажано, щоб керівник студента відразу планувався надалі і як керівник аспіранта.

2.14. Індивідуальний план має органічно поєднувати розв'язання завдань як навчальної, так і науково-практичної роботи студента. Припускається заміна дисциплін, їх поєднання або введення до них додаткових розділів (при цьому сумарне навантаження обов'язкової навчальної роботи не повинно перевищувати встановлених нормативів).

2.15. Індивідуальний план останнього року навчання студента в університеті, як правило, передбачає складання кандидатського мінімуму з філософії та іноземної мови. До того часу студент повинен мати публікації у спеціалізованих виданнях.

2.16. Індивідуальні плани студентів-учасників програми повинні передбачати обов'язкове оволодіння однією чи двома іноземними мовами.

2.17. Перелік дисциплін чи їх розділів за спеціальностями, в які можуть вноситися зміни, складається методичною радою університету.

2.18. Студенти-учасники програми мають індивідуальний режим виконання і складання завдань, можуть факультативно відвідувати заняття за рядом дисциплін,

які викладаються в університеті. Перелік цих дисциплін визначається науковим керівником студента, узгоджується у встановленому порядку на кафедрі та затверджується деканом. Ці дисципліни також вносяться в індивідуальний графік.

2.19. Для систематичного гласного контролю за ходом індивідуальної підготовки студентів щорічно протягом квітня у 4,6 і 8 семестрах здійснюється конкурсна атестація учасників Програми на науковому семінарі кафедри (наукової школи) за участю академічних груп з фаху. Кожен студент готує доповідь і представляє звіт про свою роботу. При атестації враховується також думка академічної групи.

2.20. Якщо студент не виконав завдання індивідуального плану, що встановлюється під час атестації, то він переводиться на навчання за загальним режимом. Питання про відкликання студента-учасника Програми має право поставити перед кафедрою і колектив академічної групи.

2.21. Зарахування до програми індивідуального навчання, призначення наукового керівника, а також переведення студента на загальний режим навчання оформлюються відповідними наказами по університету.

2.22. Відповідальність за ефективну роботу за програмою пошуку та індивідуальної підготовки обдарованих студентів покладено на деканів та завідуючих кафедрами, які беруть участь у реалізації Програми.

3. РОЛЬ ЗАГАЛЬНОНАУКОВИХ І ФАХОВИХ КАФЕДР

3.1. Загальнонауковими та фаховими кафедрами університету здійснюється робота, спрямована на

- ✓ розвиток у студентів інтересу до творчої самостійної діяльності;
- ✓ виявлення здібностей кожного студента до виконання такої діяльності;
- ✓ відбір кандидатур для участі у Програмі індивідуальної підготовки спеціалістів;
- ✓ передачу списків обдарованих студентів до відповідних провідних та інших зацікавлених кафедр.

3.2. Загальнонаукові та фахові кафедри у межах реалізації Програми індивідуальної підготовки працюють у тісному контакті з провідними та іншими зацікавленими кафедрами університету. Такий зв'язок передбачає:

- ✓ сумісне керівництво роботою студентів – учасників програми на 2-3 курсах;
- ✓ розробку й узгодження змін у робочих програмах курсів, а також додаткових розділів курсів для самостійного вивчення студентами, введенням до курсів конкретних прикладів за спеціальностями, наприклад, досвід учителів-майстрів, що повинно стимулювати творчу активність студентів;
- ✓ розробку тестів, навчально-творчих завдань, тем курсових НДРС;
- ✓ сумісне виконання держбюджетних та госпрозрахункових тем.

3.3. Для виконання Програми індивідуальної підготовки студентів первинними опорними кафедрами в університеті є кафедри

3.4. Кафедри, вказані у п. 3.3, відіграють провідну роль у підготовці спеціаліста, формують широту його кругозору й професійний рівень у межах реалізації Програми, забезпечують додатково підготовку студентів-учасників Програми, засвоєння і оволодіння ними відповідними методами дослідження з метою практичної їх реалізації у своїй професійній педагогічній діяльності.

3.5. Відповідальність за своєчасне виявлення обдарованих студентів та обґрунтованість оцінки їх здібностей покладається на завідувачів загальнонауковими на фаховими кафедрами.

4. СТАТУС ТА ЗАОХОЧЕННЯ НАУКОВОГО КЕРІВНИКА

4.1. Програма індивідуальної підготовки обдарованих студентів підвищує вимоги до викладачів і повинна сприяти виявленню серед них підготовлених, перспективних молодих науковців.

4.2. Науковий керівник несе особисту відповідальність перед кафедрою за якість керівництва перш за все навчально-дослідною роботою студента. При цьому він контролює виконання студентом всіх позицій індивідуального плану.

4.3. Навантаження наукового керівника складає 17 годин на рік на одного студента 2-3 курсів та 25 годин на рік на одного студента 4-5 курсів.

Навантаження співкерівника (консультанта) від загальнонаукової (фахової) кафедри – 8 годин на рік на одного студента.

На студентів-учасників програми керівництво НДРС окремо не планується (передбачено в індивідуальному плані викладача як навантаження другої половини робочого дня).

4.4. За умови успішного захисту дисертації аспірантом, з яким науковий керівник та консультант працювали із студентських років, університет відшукує можливість їх матеріального заохочення.

5. ПРАВА СТУДЕНТІВ-УЧАСНИКІВ ПРОГРАМИ І ГАРАНТІЇ УНІВЕРСИТЕТУ

5.1. У середині X семестру на конкурсній основі виявляються найкращі студенти, які проявили себе у навчанні та науковій роботі. Їм гарантується право першочергового зарахування відразу до аспірантури (за умови успішного складання аспірантських іспитів).

5.2. Після успішного закінчення аспірантури і захисту дисертації учаснику Програми гарантується працевлаштування.

5.3. Студент-учасник програми навчається за індивідуальним планом.

5.4. Студенти-учасники Програми, які навчаються за контрактною основою, здійснюють оплату за навчання на загальних умовах, без врахування додаткових витрат університету.

5.5. Студенти-учасники Програми мають право на першочергове проходження стажування за кордоном, якщо остання буде впроваджена в університеті.

5.6. Університет представляє кандидатури кращих студентів та аспірантів – учасників Програми на конкурси щодо стипендій Президента, Кабінета Міністрів України для молодих вчених тощо.

5.7. Університет надає можливість студентам-учасникам Програми друкувати у спеціалізованих фахових виданнях результати наукових досліджень, брати участь в олімпіадах, роботі конференцій.

5.8. Університет забезпечує систему робочих контактів учасників Програми з ректоратом з метою надання допомоги у вирішенні поточних проблем.

5.9. Університет забезпечує можливість доступу учасників Програми до мережі INTERNET на основі окремого положення.

5.10. До 5% базового бюджетного фінансування НДР спрямовується на конкурсній основі на наукові проекти, які виконуються аспірантами-учасниками Програми, підготовка дисертацій яких дійшла завершального етапу.

6. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ ТВОРЧИХ СПЕЦІАЛІСТІВ

6.1. Можливим є поява груп чи декількох студентів-учасників Програми, поєднаних одним науковим завданням, що відкриває шляхи до нових і сильних наукових колективів.

6.2. Розповсюдження Програми на систему ранньої профорієнтації старшокласників, які навчаються у профільних школах і класах.

Додаток Б

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ІВАНА ФРАНКА**

Факультет _____

Кафедра _____

Навчальна група _____

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПЛАН

**РОБОТИ СТУДЕНТА-УЧАСНИКА ПРОГРАМИ
„ПІДГОТОВКА ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ”**

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Спеціальність (за якою студент проходить підготовку) _____

Тема (напрямок) наукової роботи _____

Науковий керівник _____

Співкерівник від загальнонаукової кафедри _____

Житомир

Узгоджено:
 Декан факультету
 _____ 200__ р.

Затверджую:
 Завідувач кафедри
 _____ 200__ р.

ЗАГАЛЬНИЙ ПЛАН РОБОТИ СТУДЕНТА

Найменування роботи	Обсяг і стислий зміст роботи	Термін виконання	Очікувані результати, форма звітності
Навчальна робота (доповнення до навчального плану за спеціальністю)	1. Заміна дисциплін _____ 2. Вивчення додаткових розділів програмних дисциплін _____ 3. Вивчення додаткових дисциплін _____ 4. Практичне опанування іноземних мов _____ 5. Підготовка до складання кандидатських іспитів 5.1. Філософія 5.2. Іноземна мова 6. Факультативне відвідування занять з дисциплін _____ 7. _____		
Навчальна науково-дослідна робота	1. Теоретична _____ 2. Експериментальна _____ 3. Підготовка наукових праць _____ 4. Підготовка роботи на конкурс _____ 5. Доповіді на конференціях, семінарах _____ 6. Участь у НДР кафедри _____ 7. _____		
Педагогічна практика	1. _____		
Суспільна робота	1. _____		

Студент: _____ 200__ р.

Науковий керівник: _____ 200__ р.

Узгоджено:
Декан факультету
_____ 200__ р.

Затверджую:
Завідувач кафедри
_____ 200__ р.

ПЛАН РОБОТИ СТУДЕНТА НА 200__ - 200__ НАВЧАЛЬНИЙ РІК

Найменування роботи	Обсяг і стислий зміст роботи	Термін виконання	Очікувані результати, форма звітності
Навчальна робота (доповнення до навчального плану за спеціальністю)	1. Заміна дисциплін _____ 2. Вивчення додаткових розділів програмних дисциплін _____ 3. Вивчення додаткових дисциплін _____ 4. Практичне опанування іноземних мов _____ 5. Підготовка до складання кандидатських іспитів 5.1. Філософія 5.2. Іноземна мова 6. Факультативне відвідування занять з дисциплін _____ 7. _____		
Навчальна науково-дослідна робота	1. Теоретична _____ 2. Експериментальна _____ 3. Підготовка наукових праць _____ 4. Підготовка роботи на конкурс _____ 5. Доповіді на конференціях, семінарах _____ 6. Участь у НДР кафедри _____ 7. _____		
Педагогічна практика	2. _____		
Суспільна робота	2. _____		

Студент: _____ 200__ р.

Науковий керівник: _____ 200__ р.

АТЕСТАЦІЯ СТУДЕНТА-УЧАСНИКА ПРОГРАМИ „ПІДГОТОВКА ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ”

This image shows a full page of blank handwriting practice paper. It features multiple sets of horizontal lines spaced evenly down the page. Each set typically consists of three lines: a solid top line, a dashed middle line, and a solid bottom line, providing a guide for letter height and placement. The paper is otherwise completely empty, with no text or other markings.

Додаток В

Структура науково-методичного центру роботи з обдарованою студентською молоддю Житомирського державного університету імені Івана Франка

Аналітико-інформаційний. Завдання: створення позитивного інформаційного простору у контексті обдарованості студента; вивчення мотивації навчальної діяльності студентів, їх цільових установок та ціннісних орієнтацій; визначення рівня розвитку професійно-педагогічних здібностей та якостей майбутнього вчителя; розробка пріоритетних напрямів у побудові роботи центру. *Форми та методи роботи:* спостереження, анкетування, тестування, опитування, статистична обробка даних за допомогою математичних методів тощо.

Науково-дослідницької роботи студентів. Завдання: організація та керівництво науково-дослідною роботою студентів; координація роботи Студентського наукового товариства, студентських проблемних груп та наукових гуртків; здійснення зв'язків з факультетами, кафедрами; випуск студентських наукових праць. *Форми та методи роботи:* бесіди зі студентами, зустрічі з досвідченими науковцями, обмін досвідом, науково-практичні конференції, круглі столи, „Школа майбутнього науковця” тощо.

Професійно-педагогічної творчості. Завдання: формування педагогічної компетентності майбутнього вчителя; стимулювання професійної спрямованості та позитивної мотивації студентів на педагогічну діяльність; здійснення навчально-методичної роботи, спрямованої на розвиток у майбутніх учителів педагогічних здібностей; розробка і впровадження комплексу методик щодо розвитку педагогічної креативності; організація педагогічної практики студентів у середніх загальноосвітніх закладах нового типу з метою ознайомлення майбутніх педагогів з творчою лабораторією вчителів-майстрів тощо. *Форми та методи роботи:* активні методи навчання, ділові ігри, тренінги, олімпіади, конкурси педагогічної майстерності, аукціони педагогічних ідей; педагогічний театр, педагогічна практика, відвідування уроків творчо працюючих учителів тощо.

Соціально-педагогічної творчості. Завдання: створення умов для максимального розвитку соціально-педагогічних якостей майбутнього вчителя; організація діяльності волонтерського загону та „Телефону довіри”; організація діяльності студентської соціальної служби. *Форми та методи роботи:* клуб „Волонтер”, „Телефон довіри”, консультативна діяльність, тренінгові програми, соціально-психологічна підтримка студентів.

Підготовка студентів до участі у Всеукраїнських олімпіадах. Завдання: здійснення підготовки студентів до Всеукраїнських олімпіад з предмету та спеціальності; організація і проведення I (факультетського та загальноуніверситетського) туру Всеукраїнських олімпіад з предмету та спеціальності; організація і проведення II (Всеукраїнського) туру студентських олімпіад з дисциплін та спеціальностей університету (як базовий навчальний заклад); розробка технологій та методичних рекомендацій стосовно організації та проведення олімпіад, видання відповідної навчально-методичної літератури тощо.

Художньо-естетичної творчості. Завдання: створення умов для максимального розвитку художньо-естетичних здібностей та можливостей майбутнього вчителя; організація та проведення виставок творчого доробку студентів; випуск друкованого видання, в якому відображати результати творчих пошуків студентської молоді. *Форми та методи роботи:* гуртки художньої творчості на всіх факультетах, ансамблі, вокальні колективи; команди КВК; підготовка та проведення фестивалів, конкурсів, концертів тощо.

Розвиток фізичних здібностей та збереження здоров'я. Завдання: створення умов для максимального розвитку фізичних здібностей та можливостей майбутнього вчителя; пропаганда та формування здорового способу життя студентів. *Форми та методи роботи:* спортивні секції та клуби для всіх факультетів, організація та проведення змагань, турнірів тощо.

Міжнародної та міжрегіональної співпраці. Завдання: підтримка стосунків з іншими вищими навчальними закладами України та зарубіжжя; обмін досвідом стосовно цілеспрямованої роботи з обдарованою студентською молоддю; організація, проведення та участь у студентських науково-практичних

конференціях; вивчення досвіду роботи загальноосвітніх навчальних закладів різного типу тощо. *Форми та методи роботи:* організація та проведення студентських науково-практичних конференцій, тематичних читань; зустрічі із зарубіжними науковцями, педагогами тощо.

Довузівської підготовки педагогічно обдарованих школярів. Завдання: виявлення педагогічно обдарованих учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів міста та області; організація діяльності факультету майбутнього вчителя; підтримка здібної молоді та створення умов для вступу до університету тощо. *Форми та методи роботи:* лекції, семінари, бесіди, ділові ігри, екскурсії, олімпіади, „Дні відкритих дверей”, відвідування лабораторій університету тощо.